

Міністерство освіти та науки України
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
Філологічний факультет
Центральна наукова бібліотека

Єфросинія Хомівна Широкоград – професор Харківського
національного університету імені В. Н. Каразіна
Бібліографічний покажчик

Харків

2008

УДК 81 016: 929 Широкопад Є. Х.
ББК 81д Широкопад Є. Х. я1
Ш64

Рекомендовано до друку Вченою радою філологічного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна
(протокол № 10 від 23 травня 2008 р.)

Рецензенти: доктор філологічних наук, завідувач кафедри української мови, професор
В. С. Калашник;
кандидат філологічних наук, завідувач кафедри російської мови
Л. В. Педченко.

Ш64 Єфросинія Хомівна Широкопад – професор Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна: біобібліогр. покажч. / укл. Г. Н. Карнаушенко, Ю. Ю. Полякова; вст. ст. Г. Н. Карнаушенко, бібліогр. ред. С. Б. Глибицька. – Х.: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2008. – ? с.

Бібліографічний покажчик містить відомості про наукові та науково-методичні праці професора філологічного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна Єфросинії Хомівни Широкопад. Це видання може бути корисним викладачам, студентам, а також усім, хто цікавиться історією російської мови.

ЄФРОСИНІЯ ХОМІВНА ШИРОКОРАД: НАУКОВЕЦЬ І ПЕДАГОГ

(До 80-ліття з дня народження)

Плідна науково-педагогічна діяльність Єфросинії Хомівни є добре знана не тільки в Харкові, а й у далеких від нього краях. Професор Є. Широкоград - не тільки відомий науковець, автор численних праць зі славістики, зокрема русистики та україністики, але й досвідчена вихователька багатьох поколінь студентів, науковий керівник та глибокодумний рецензент низки кандидатських і докторських досліджень. Працюючи на кафедрі російської мови, Є. Широкоград завжди приділяла увагу питанням української духовності та культури, виявляла повсякчасну зацікавленість україністикою.

Професор Є. Широкоград гідно продовжує традиції Харківської філологічної школи, пов'язаної з іменами І. Срезневського, О. Потебні, Л. Булаховського, пізніше В. Бесєдіної-Невзорової та інших науковців, які в різні часи працювали в Харкові. Про це свідчить, зокрема, широта наукових зацікавлень Є. Широкоград, які охоплюють історію мови, етимологію, граматику, лексикологію та семантику, взаємовпливи мов, етнолінгвістику, фольклористику, а також її постійна турбота про виховання наукової молоді. Власним науковим доробком Є. Широкоград доводить життєздатність української науки в широкому славистичному контексті, особистим прикладом потверджує переємність громадянської позиції справжнього науковця й патріота свого краю. В привітанні Харківського історико-філологічного товариства з нагоди дня народження Є. Широкоград зазначено: „Особливо шануємо у Вашій особі одного з наших однодумців, бо Ви стояли біля початків відродженого Харківського історико-філологічного товариства й надалі лишаєтесь одним з найдіяльніших його членів. Ваш науковий та життєвий досвід є однією з підвалин цієї наукової інституції, а Ваш нестримний пошук істини та шляхетне світосприйняття - благодійним і надійним дороговказом для Ваших друзів і колег”.

Є. Широкоград народилася 4 липня 1928 р. у селі Перше Червоноармійське (Симонівка) Вовчанського району Харківської області, в сім'ї робітника-муляра. Як розповідає сама Єфросинія Хомівна, батько справив неабиякий вплив на формування її характеру та життєвої позиції. У родині Хоми Кириловича й Олени Іванівни Широкоградів вона зростала „батьковою дочкою”. Усього ж дітей було четверо: троє синів і вона, найменша, — донька. Двоє старших братів загинули на фронті 1942 р., а середній, Іван Хомич, вплинув на вибір професії сестрою: він закінчив Курське педагогічне училище й учителював у початкових класах.

Родина була українська й україномовна, в ній плекано давні звичаї. Оскільки батько 1931 р. мусив змінити місце роботи, вся сім'я переїхала до Росії — в місто Шебекине на тодішній Курщині. Проте й на новому місці родина Широкоградів продовжувала жити по-українськи, не зрікаючися свого слобожанського коріння. Коли Є. Широкоград 1936 р. пішла до середньої школи в Шебекиному, там, певна річ, усі предмети викладалися лише російською мовою. Було 2 роки перерви в навчанні під час війни. Тоді на родину Широкоградів випали тяжкі випробування - смерть двох старших братів, хвороби ... Тому школу Є. Широкоград закінчила щойно 1948 р. - із золотою медаллю! Того ж року Є. Широкоград вступила на філологічний факультет Харківського державного університету (відділ «Російська мова і література»), де в той час викладали М. Баженов, В. Бесєдіна-Невзорова, А. Фінкель - відомі науковці ще старого вишколу, гарні педагоги, автори шкільних та вузівських підручників. Ці викладачі справили вплив і на майбутнє зацікавлення Є. Широкоград історією мови. Роки навчання пролетіли непомітно, й 1953 р. Є. Широкоград закінчила з відзнакою університет, блискуче захистивши дипломну роботу «Синонимия придаточных определительных и причастных оборотов». Її науковим керівником був М. Баженов, шану до якого Є. Широкоград зберегла на все життя.

Саме з ініціативи М. Баженова 1953 р. Є. Широкоград прийнято до аспірантури на кафедру російської мови. Керівником призначено В. Бесєдіну-Невзорову, яка тоді вже тяжко хворіла. Через це аспірантці доводилося не лише самостійно працювати над дисертацією, а й замінити подеколи керівника в аудиторії. Утім, Є. Широкоград ніколи за цим не шкодувала. Саме тоді, керувавши курсовими роботами студентів В. Бесєдіної-Невзорової, вона познайомилась із Леонорою Михайлівною Черняк, яка стала її подругою, колегою, співавтором багатьох методичних видань.

Закінчивши аспірантуру 1956 р., Є. Широкоград стала до роботи на кафедрі російської мови, а 1959 р. захистила кандидатську дисертацію «Глагольные образования на -ся в литературном языке середины XVIII века (на материале языка произведений М. В. Ломоносова)», обсяг якої становить понад 400 (!) сторінок. Докладний аналіз дозволив ствердити, що стан є граматичною категорією лише почасти, бо тільки деякі форми зворотних-незворотних дієслів можна трактувати як пасив і актив; в інших випадках - особливо це стосується т. зв. „середнього стану” — йдеться радше про лексико-граматичне явище. Отож, є підстави стверджувати, що станові відношення є неоднорідні: існує частина форм, що їх можна розглядати як явище граматики, тимчасом як решта форм - то дієслівна лексика з постфіксом -ся. Ці та інші властивості дієслова, що їх Є. Широкоград дослідила в своїй кандидатській праці, ввійшли до пізніших публікацій авторки, зокрема присвячених дієслівному керуванню в російській та інших слов'янських мовах.

Історією мови, як уже зазначалось, Є. Широкоград зацікавилася ще в студентські роки, і відтак викладацьку працю розпочала історичними дисциплінами — старослов'янською мовою, історичною граматику російської мови. Є. Широкоград спромоглася розробити оригінальний курс історичної граматики російської мови, що значною мірою базується на власному аналізі пам'яток і бере на увагу теоретичні здобутки в дослідженні граматики сучасних мов. Нею створені докладні методичні, навчальні посібники (частина з них - у співавторстві з Л. Черняк), якими користується вже не одне покоління студентів. Прикметно, що саме Є. Широкоград 1965 р. доручили підготувати офіційний відгук кафедри на відомий підручник В. Бесєдіної-Невзорової «Старославянский язык». Того ж року Є. Широкоград було присвоєно вчене звання доцента.

Слід відзначити здатність Є. Широкоград до невпинного наукового пошуку, коригування поглядів на, здавалося б, усталені теоретичні положення. Скажімо, запізнавшись з працями Ю. Шевельова, вона дійшла висновку про доконечність перебудови курсу історичної граматики російської мови (й відповідно створення нового підручника) й модифікації наукових підходів до деяких явищ в історії східнослов'янських мов.

Так само варта уваги ще одна важлива обставина: все, що робить у науці професор Є. Широкоград, вона несе студентам, і навпаки - потреби навчального процесу часто стимулюють її науковий пошук. Так, недостатнє висвітлення історії займенника в підручниках та спеціальних працях з історії російської мови спонукало Є. Широкоград до самостійного дослідження в цій ділянці, внаслідок чого з'явилася оригінальна книжка «Местоимение».

Історія та семантика прикметника - тема, на вибір якої вплинули ідеї О. Потебні, - стала предметом багатьох наукових і методичних праць Є. Широкоград. Досить згадати один із найцікавіших спецкурсів, підготовлених Є. Широкоград, - про погляди О. Потебні на генезу прикметника в східнослов'янських мовах. Узагалі, концепція цього вченого посідає чільне місце в численних статтях Є. Широкоград, присвячених постанову прикметника та займенника, історії категоріальних значень іменників, проблемам слов'янського фольклору та міфології. Серед іншого, Є. Широкоград підготувала до друку (з ґрунтовними коментарями) низку праць О. Потебні, бере участь в укладанні повної

анотованої бібліографії цього вченого та у створенні історико-етимологічного словника російської мови. Сподіваймося на оприлюднення цих вартісних робіт.

Особливе місце в науковій і викладацькій діяльності Є. Широкоград належить слов'янознавчій тематиці, зокрема зіставному дослідженню слов'янських мов. Вона є автором низки статей, в яких розглядаються явища української, білоруської, болгарської, серболужицької, сербської, церковнослов'янської мов.

Свої славістичні студії Є. Широкоград ґрунтує на ретельному засвоєнні наукової спадщини провідних славістів Харківського університету: І. Срезневського, М. Дрінова, О. Потебні та ін. Кілька її публікацій присвячені традиціям харківського слов'янознавства. У низці статей до енциклопедії «Українська мова», яка вийшла двома виданнями, Є. Широкоград розглянула науковий доробок таких мовознавців, як В. Бесєдіна-Невзорова, М. Дурново, Г. Ільїнський, С. Кульбакін, П. Лавровський, О. Соболевський, І. Срезневський, О. Фінкель. Окрім цього, Є. Широкоград дописує до газет і журналів, пропагуючи внесок харківських філологів у вітчизняну славістику.

Двічі - 1971 р. та 1978 р. - Є. Широкоград підвищувала кваліфікацію в Московському університеті під керівництвом К. Горшкової та М. Толстого. Останній завжди з теплотою згадував свою „найуважнішу ученицю”, цікавився її дослідницькою та навчально-виховною роботою, науковими пошуками її учнів. По тривалій і успішній роботі Є. Широкоград обійняла 1986 р. посаду професора. Нагадаймо: щоб одержати професорське звання, тоді обов'язково треба було прочитати лекцію в іншому університеті — для Є. Широкоград ним став Саратовський. Після зацікавленого обговорення лекції на кафедрі проф. Л. Бараннікової (відгук був схвальний) Є. Широкоград одержала звання професора на кафедрі російської мови Харківського державного університету (1990 р.).

Усі, хто особисто знає Є. Широкоград, завжди говорять про неї з теплотою та пошаною. З-поміж друзів і колег ювілярки можна назвати покійного професора Львівського університету К. Трофимовича, професора Санкт-Петербурзького університету В. Колесова (його студенти, до речі, вивчають історичну граматику за підручником Є. Широкоград), старшого наукового співробітника в Інституті мовознавства Національної Академії наук України В. Франчук; із приязню ставиться до Є. Широкоград професор Донецького університету Є. Отін та багато інших науковців, яким пощастило познайомитися з цією надзвичайною людиною. Побажаймо ж Єфросинії Хомівні багатьох літ життя, щастя і наснаги для дальших творчих звершень і злетів.

Галина Карнаушенко,
доцент кафедри російської мови

Основні дати життя і діяльності Є. Х. Широкоград

- 1928 р., 4 липня – у селі Перше Червоноармійське Вовчанського району Харківської області народилась Єфросинія Хомівна Широкоград.
- 1948 р. – закінчила з золотою медаллю середню школу м. Шебекине Курської (зараз – Белгородської) області та вступила до філологічного факультету Харківського університету.
- 1953 р. – закінчила університет та одержала диплом з відзнакою за спеціальністю «російська мова та література».
- 1953-1956 рр. – була аспірантом кафедри російської мови філологічного факультету ХДУ.
- 1956 р., 3 серпня – зачислена на посаду викладача кафедри російської мови філологічного факультету ХДУ.
- 1959 р., січень – захистила кандидатську дисертацію на тему «Глагольные образования на -ся в литературном языке середины XVIII века (на

- матеріалі мови произведений М. В. Ломоносова)». Вченою радою Харківського університету Є. Х. Широкоград присвоєний вчений ступінь кандидату філологічних наук.
- 1960 р., червень – переведена на посаду старшого викладача російської мови філологічного факультету ХДУ.
- 1961 р., червень – переведена на посаду доцента тієї же кафедри.
- 1964-1985 рр. – була вченим секретарем Навчально-методичної ради філологічного факультету.
- 1965 р., жовтень – рішенням ВАК затверджена у вченому званні доцента по кафедрі «російська мова».
- 1971 р.,
перше півріччя –
1972 р.,
друге півріччя – була слухачем факультету підвищення кваліфікації викладачів ВНЗ у Московському держуніверситеті по спеціальності «історія російської мови и діалектологія».
- 1983 р.,
серпень-вересень – брала участь в роботі Шостого літнього семінару з болгарської мови та літературі для іноземних болгаристів та славистів, що проходив у Великотирновському університеті (Народна Республіка Болгарія).
- 1986 р., жовтень – переведена за конкурсом на посаду професора кафедри російської мови філологічного факультету ХДУ.
- 1986-1998 рр. – була вченим секретарем спеціалізованої ради по захисту кандидатських дисертацій по філологічним наукам.
- 1990 р., квітень – рішенням Державного комітету СРСР з народної освіти Є. Х. Широкоград присвоєно вчене звання професора по кафедрі російської мови.
- 2001 р.,
26 червня – звільнена з посади у зв'язку з закінченням терміну трудового договору.
- 2001 р.,
листопад –
- 2002 р., червень – була професором кафедри загального та російського мовознавства, теорії та історії літератури Слов'янського державного педагогічного інституту; звільнена за власним бажанням.

ПРАЦІ ЄФРОСИНІ ХОМІВНИ ШИРОКОГРАД

1958

1. Возвратные глаголы взаимного и совместного действия в языке произведений М. В. Ломоносова // Учен. зап. Харк. держ. ун-ту. — X., 1958. — Т. 99: Труды филол. ф-ту. — Т. 6. — С. 135-149.
2. Глагольные образования на -ся в литературном языке середины XVIII века (на материале языка произведений М. В. Ломоносова): дис. ... канд. филол. наук. — X., 1958. — 430 с.
3. Глагольные образования на -ся в литературном языке середины XVIII века (на материале языка произведений М. В. Ломоносова): автореф. дис. ... канд. филол. наук. — X., 1958. — 17 с.
4. Страдательные глагольные формы на -ся в языке произведений М. В. Ломоносова // Учен. зап. Харк. держ. ун-ту. — X., 1958. — Т. 99: Труды филол. ф-ту. — Т. 6. — С. 151-166.

1963

5. Глагол: пособие для студ.-заочников филол. ф-тов гос. ун-тов и пед. ин-тов / Л. А. Быкова, В. А. Козьменко, Е. Ф. Широкоград. – Х.: Изд-во Харьк. гос. ун-та, 1963. – 88 с.
6. Дополнение при глаголах мысли в современном русском литературном языке // Вопросы изучения русского языка: докл. 6-й науч.-метод. конф. Северо-Кавказского зонального объединения кафедр рус. яз. (5–8 июня 1963 г.). — Ростов-на-Дону, 1963. – С. 144-146.

1964

7. Из грамматического наследия М. В. Ломоносова: (Учение о категории глагольного залога) // Науч. докл. высш. шк. Филол. науки. – 1964. – № 1. – С. 184-187.
8. Контрольные работы по курсу «Историческая грамматика русского языка» (упражнения, методические указания) для студентов IV курса заочного отделения филологического факультета государственных университетов: (специальность «Русский язык и литература»). – Х.: Изд-во Харьк. гос. ун-та, 1964. – 44 с.
9. Контрольные работы по сравнительно-исторической грамматике восточнославянских языков для студентов-заочников IV курса филологического факультета: (специальность «Русский язык и литература»). – Х.: Изд-во Харьк. гос. ун-та, 1964. – 21 с.
10. Контрольные работы по старославянскому языку для студентов-заочников I курса общенаучного факультета: (специальность «Русский язык и литература»). — Х.: Изд-во Харьк. гос. ун-та, 1964. – 41 с.
11. Старославянский язык: метод. указания для студ. I курса общенауч. ф-та: (специальность «Русский язык и литература»). – Х.: Изд-во Харьк. гос. ун-та, 1964. – 30 с.

1965

12. До питання про категорію стану в сучасних східнослов'янських мовах // Граматичні та стилістичні студії з української та російської мов. – К., 1965. – С. 90-107.
13. К вопросу о природе страдательных форм в русском языке // Вопросы литературоведения и языкознания: науч. конф. препод. филол. ф-та Харьк. гос. ун-та: тез. и автореф. докл. (сент. 1965 г.). – Х., 1965. – Вып. 1. – С. 105-107.

1967

14. Вивчення категорії стану російського та українського дієслова у радянському мовознавстві // Питання літературознавства та мовознавства: тези доп. та повідомл. респ. наук. конф. (трав. 1967 р.). – Х., 1967. – С. 170-172.

1968

15. Контрольные работы по курсу «Историческая грамматика русского языка» для студентов-заочников филологического факультета госуниверситетов и пединституты / Е. Ф. Широкоград, Л. М. Черняк. – Х.: Изд-во Харьк. гос. ун-та, 1968. – 193 с.
16. Методические указания к контрольной работе по «Практической стилистике русского литературного языка» для студентов-заочников V курса филологического факультета. – Х.: Изд-во Харьк. гос. ун-та, 1968. – 31 с.

1970

17. План-программа по курсу «Старославянский язык» для студентов филологического факультета: (специальность «Русский язык и литература»). – Х.: Изд-во Харьк. гос. ун-та, 1970. – 10 с.

1971

18. Понятие о синонимическом ряде (на материале русского языка) // Актуальные проблемы лексикологии: тез. докл. Третьей лингв. конф., 3-7 мая 1971 г. – Новосибирск, 1971. – С. 137-139.

1973

19. Об одной синтаксической структуре в современных восточнославянских языках // Тыпалогія і ўзаемадзеянне славянских моў і літаратур: тез. дакл. і павядомл. II рэсп. канф. (17-19 мая 1973 р.). – Мінск, 1973. – С. 228-229.
20. Семантическая структура полисемичных слов в русском и украинском языках / В. А. Козьменко, Е. Ф. Широкопад // Русский язык в его связях с украинским и другими славянскими языками: тез. докл. и сообщ. – Симферополь, 1973. – С. 132-134.
21. Складні речення з дієсловами мовлення у східнослов'янських мовах // Мовознавство. – 1973. – № 6. – С. 64-68.

1974

22. Фонема / ä : а / у системі вокалізму давньоруської мови початку XI ст. // Вісн. Харк. ун-ту. – 1974. – № 109: Сер.: Філологія. – Вип. 9. – С 76-83.

1975

23. Контрольные работы по исторической грамматике русского языка для студентов III—IV курсов заочного обучения филологического факультета. – Х., 1975. – 87 с.
24. Слова с соотносительными значениями в древнерусском языке: (К изучению системных свойств лексики) // Актуальные проблемы исторической лексикологии восточнославянских языков: тез. докл. и сообщ. Всесоюз. научн. конф. (ноябрь 1975 г.). – Днепропетровск, 1975. – С. 52.

1977

25. Историческая грамматика русского языка // Рабочий план для студентов III курса заочного обучения филологического факультета (русское отделение). – Х., 1977. – С. 12–18.
26. [Рецензия] // Рус. яз. в шк. – 1977. – № 4. – С. 123-124. – Рец. на кн.: Колесов В. В. История русского языка в рассказах. – М.: Просвещение, 1976. – 175 с.

1978

27. Задания по исторической грамматике русского языка для самостоятельной работы студентов государственных университетов и педагогических институтов: (специальность «Русский язык и литература»): [вып. 1] / Е. Ф. Широкопад, Л. М. Черняк. – Х., 1978. – 69 с.

1979

28. Рабочая программа «Введение в славянскую филологию» для студентов I курса заочной формы обучения: (специальность «Русский язык и литература»). – Х.: Изд-во Харьк. ун-та, 1979. – 7 с.

29. Слова эксклюзивной семантики в современном русском языке // Вісн. Харк. ун-ту. – 1979. – № 183: Сер.: Філологія. – Вип. 12. – С. 67-72.
30. [Реферат] //Общественные науки в СССР. Сер. 6, Языкознание. – 1979. – № 1. – С. 108-111. – Реф. кн.: Грищенко А. П. Прикметник в українській мові. – К.: Наук. думка, 1978. – 207 с.

1980

31. Имена собирательной семантики в освещении А. А. Потебни // Вісн. Харк. ун-ту. – 1980. – № 193: Сер.: Філологія. – Вип. 13. – С. 19-27.

1982

32. Материалы и методические указания к специальному семинару «История лексики русского языка» (специальность «Русский язык и литература») / Харьк. гос. ун-т. — Х., 1982. – 22 с.
33. Местоимение в «Грамматике» М. Смотрицкого // Східнослов'янські граматики XVI-XVII ст.: матеріали симп. – К., 1982. – С. 135-138.
34. Методические указания и задания по исторической грамматике русского языка для самостоятельной работы студентов госуниверситетов и педагогических институтов: (специальность «Русский язык и литература»): [вып. 2] / Е. Ф. Широкопад, Л. М. Черняк. – Х., 1982. – 54 с.

1983

35. К вопросу о дифференциации имен в древнерусском языке в свете теории А. А. Потебни о происхождении прилагательного // Вісн. Харк. ун-ту. – 1983. – № 245: Поетика, стиль, лексикологія і граматична будова укр. та рос. мов. – С. 64-72.
36. Сочетаемость оценочных прилагательных в русском языке как проблема лексической семантики // Сочетаемость русских слов как лингвистическая и методическая проблема (материалы для преподавателя). – М., 1983. – С. 307-308.

1984

37. Методические указания и задания по исторической грамматике русского языка для самостоятельной работы студентов государственных университетов: (специальность «Русский язык и литература») / Е. Ф. Широкопад, Л. М. Черняк. – Х., 1984. – 46 с.

1985

38. Именные образования с суффиксом -ьн- в древнерусском книжно-письменном языке (XI-XIV вв.) // Наукова спадщина О. О. Потебні і сучасна філологія: до 150-річчя з дня народження О. О. Потебні: зб. наук. пр. – К., 1985. – С. 151-163.
39. Качественные существительные – названия лица в древнерусском языке в свете учения А. А. Потебни об эволюции имени // Творча спадщина О. О. Потебні і сучасні філологічні науки: (до 150-річчя з дня народж. О. О. Потебні): тези респ. наук. конф. – Х., 1985. – С. 107-109.
40. Местоименные образования с суффиксом -ьн- агентивной семантики в древнерусском книжно-письменном языке // Вісн. Харк. ун-ту. – 1985. – № 272: Спадщина О. О. Потебні і проблеми сучасної філол. науки. – С. 25-32.
41. Программированные задания по исторической грамматике русского языка для работы на контрольно-обучающем устройстве «Лингва». – Х., 1985. — 23 с.
42. Роль О. О. Потебні в розробці семантичної типології предикатів // Мовознавство. – 1985. – № 4. – С. 20-24.

1986

43. Методические указания и задания по исторической грамматике русского языка для самостоятельной работы студентов государственных университетов и педагогических институтов (специальность «Русский язык и литература») всех форм обучения / сост. Е. Ф. Широкопад, Л. М. Черняк. — Х.: Изд-во Харьк. ун-та, 1986. — 68 с.

1987

44. Методические указания и задания по исторической грамматике русского языка для самостоятельной работы студентов филологического факультета всех форм обучения / сост. Е. Ф. Широкопад, Л. М. Черняк. — Х.: Изд-во Харьк. ун-та, 1987. — 54 с.
45. Семантическая структура прилагательных модальной оценки // Семантика в преподавании русского языка как иностранного: (метод. рек. для преподавателя) / Харьк. ин-т механизации и электрификации сельского хозяйства. — Х., 1987. — [Вып 1.] — С. 70-71.

1988

46. Вопросы лексикографии в трудах М. Дринова // Дриновские чтения, посвященные 150-летию со дня рождения Марина Дринова (20-21 окт. 1988 г.): тез. докл. и сообщ. обл. науч.-практ. конф. — Х., 1988. — С. 18-19.
47. Зв'язки з російськими славістами: [про М. С. Дринова] // Харьк. ун-т. — 1988. — 11 жовт. (№ 66-67).
48. Историческая лексикология и лексикография русского языка: метод. материалы в помощь студ. и преподавателям филол. ф-та / [В. Г. Судаков, В. М. Мокиенко, Е. Ф. Широкопад, и др.; сост. В. Г. Судаков]. — Вологда: Изд-во Вологод. пед. ин-та, 1988. — 40 с.
49. Nomina agentis з якісною семантикою — похідні прикметників та іменників у верхньолужицькій мові у зіставленні зі східнослов'янськими // Проблеми слов'янознавства. — Львів, 1988. — Вип. 37. — С. 103-105.
50. Семантика качественных прилагательных в древнерусском книжно-письменном языке // Всесоюз. конф. «Методология и методика историко-словарных исследований, историческое изучение славянских языков, славянской письменности и культуры»: (к 175-летию со дня рождения акад. И. И. Срезневского), 26–29 янв. 1988 г.: тез. докл. — Л., 1988. — С. 127-128.
51. Семантическая структура качественных прилагательных, обозначающих признаки по эмоциональному состоянию лица // Семантика в преподавании русского языка как иностранного: метод. рек. / Харьк. ин-т механизации и электрификации сельского хозяйства. — Х., 1988. — Вып. 2. — С. 139-140.
52. Славяноведение в Харьковском университете (1835—1917) // Славянская филология: межвуз. сб. — Л., 1988. — Вып. 6. — С. 93-99.
53. Словник української мови Б. Д. Грінченка як джерело вивчення історії лексики східнослов'янських мов // Борис Грінченко: Тези доп. респ. наук.-практ. конф., присвяч. 125-річчю від дня народж. видатного укр. письменника, вченого, громад. діяча (1-3 груд. 1988 р.). — Ворошиловград, 1988. — С. 113-114.

1989

54. К вопросу об этимологии славянского *děva* / Л. В. Мирошниченко, Е. Ф. Широкопад // Вісн. Харьк. ун-ту. — 1989. — №329: Деякі проблеми сучасного шевченкознавства. — С. 81-88.

55. Методические указания и задания по исторической грамматике русского языка для самостоятельной работы студентов II—IV курсов филологического факультета университетов и педагогических институтов: Глагол / Е. Ф. Широкоград, Л. М. Черняк. – Х., 1989. – 54 с.
56. Мовна різноманітність – не перешкода єдності / Ю. Безхутрий, Ю. Буйнов, Ю. Ісиченко, О. Куц, І. Муромцев, Ф. Широкоград // Харк. ун-т. – 1989. – 28 берез. (№23-24).
57. Прилагательные нормативного качества в современном русском языке // Семантика в преподавании русского языка как иностранного: (метод. рек. для преподавателя) / Харьк. ин-т механизации и электрификации сельского хозяйства. – Х., 1989. – Вып. 3. – Ч. 1: Общие вопросы. Лексикология. Семантика частей речи и других номинативных классов. – С. 217-219.
58. Языковое многообразие – не помеха общей цели / Ю. Безхутрий, Ю. Исиченко, И. Муромцев, Е. Широкоград, Ю. Буйнов, А. Куц // Красное знамя. – 1989. – 5 апр. (№ 66).

1990

59. Однокореневі прикметники та їхні похідні у верхньолужицькій мові у зіставленні зі східнослов'янськими: (До питання про спільнослов'янську спадщину) // Проблеми слов'янознавства. – Львів, 1990. – Вип. 41: Література, мова та культура зарубіж. слов'ян. народів. – С. 143-146.

1991

60. Историческая грамматика русского языка: сб. заданий и упражнений / Е. Ф. Широкоград, Л. М. Черняк. – Х.: Изд-во «Основа» при Харьк. гос. ун-те, 1991. – 152 с.
61. К вопросу о генезисе существительных в адъективной форме в древнерусском книжном языке в свете категории «определенности / неопределенности» в современном болгарском литературном языке // Болгаристика в системе общественных наук: опыт, уроки, перспективы: тез. докл. и сообщ. Второй всесоюз. конф. по болгаристике (II Дринов. чтений), 5-7 февр. 1991 г. – Х., 1991. – С. 159-160.
62. Лингвистические идеи А. А. Потебни в труде «О некоторых символах в славянской народной поэзии» (1860) // А. А. Потебня – исследователь славянских взаимосвязей: тез. Всесоюз. науч. конф. (окт. 1991 г.). – Х., 1991. – Ч. 1. – С. 17-20.
63. Явления народной белорусской речи в системе данных, привлекаемых для обоснования теории развития именных частей речи в восточнославянских языках в трудах А. А. Потебни // Дыялекталогія і культура беларускай мовы: тез. рэсп. навук.-практ. канф., 10-11 снеж. 1991 г. – Мінск, 1991. – С. 185-188.

1992

64. Материалы к курсу «Историческая грамматика русского языка»: (таблицы, схемы и образцы объяснения истории фонетических, фонематических явлений; чередований звуков; словоформ изменяемых частей речи): учеб. пособие для студ. филол. ф-та ун-тов и пед. ин-тов / Е. Ф. Широкоград, Л. М. Черняк. – Х., 1992. – 68 с.
65. Опыт применения понятия „территориальный диалект" в изучении мифологем уровня RS-5 русского Юга / О. Я. Котлицкая, Е. Ф. Широкоград // Вісн. Харк. ун-ту. – 1992. – № 369: Проблеми філології. – С. 123-129.
66. Подарунок на іменини: [про номер газ. „Событие”, присвяч. Дню міста] / Л. Веневцева, А. Свашенко, В. Дорошенко, І. Михайлін, О. Чугуй,

Н. Ращупкіна, В. Калашник, Є. Широкоград та ін. // Слобід. край. – 1992. – 29 верес.

67. Харків як центр наукової славістики в XIX – на початку XX ст. / Є. П. Пугач, С. Ю. Страшнюк, Є. Х. Широкоград // X Всеукр. славістична конф. „Духовне відродження слов'ян у контексті європейської світової культури”, 18-21 трав. 1992 р.: тези доп. – Чернівці, 1992. – Т. 2. – С. 256-259.

1993

68. Вказівні займенники у функції іменника в Несторовім «Житті Теодосія Печорського» (за рукописом «Успенского сборника XII—XIII ст.») // Писемні пам'ятки східнослов'янських мов (XI – XVIII ст.): тези доп. наук.-практ. конф., 4 трав. 1993 р. – К.; Слов'янськ, 1993. – С. 95-98.
69. Местоимение: к курсу «Историческая грамматика русского языка» для студентов-филологов ун-тов и пед. ин-тов (лекция, тексты, словарь, методические указания): учеб. пособие. – Х., 1993. – 62 с.
70. Питання спорідненості слов'янських мов у працях І. І. Срезневського 1842-1846 рр. (останній харківський період) // Славянские языки, письменность и культура: сб. науч. тр. – К., 1993. – С. 34-41.
71. Существительные в адъективной форме в древнерусском книжном языке в свете категории "определенности/неопределенности" в современном болгарском литературном языке // Славистични проучвания: сб. в чест на XI Международен славистичен конгрес. – Велико Търново, 1993. – С. 126-134.
72. Харківський центр наукової славістики (XIX – початок XX ст.) / Є. П. Пугач, С. Ю. Страшнюк, Є. Х. Широкоград // Історія і культура слов'ян. – К., 1993. – С. 98-119.
73. Харьковский центр научной славистики (в XIX – начале XX ст.) / Е. П. Пугач, С. Ю. Страшнюк, Е. Ф. Широкоград // XI Medzinárodný zjazd Slavistov: Zb. resumé. – Bratislava, 1993. – С. 287.

1994

74. Вера Павловна Беседина-Невзорова // Рус. филология. Укр. вестн. – 1994. – № 4. – С. 64.
75. Гордість університетської науки: [В. П. Беседіна-Невзорова] // Харк. ун-т. – 1994. – 30 верес. (№23).
76. Дані лужицьких мов до етимології слов'янського *děte // Проблеми слов'янознавства. – Львів, 1994. – Вип. 46. – С. 167-171.

1995

77. Велетень думки і слова: до 160-річчя від дня народження О. О. Потебні // Слобід. край. – 1995. – 21 верес.
Те саме // Харк. ун-т. – 1995. – 26 верес. (№ 17).
78. Давньоруський період історії російської мови в курсі «Історична граматики російської мови» // Пам'ятки писемності східнослов'янськими мовами XI-XVIII століть: матеріали наук. конф., присвяч. пам'яті Лідії Петрівни Жуковської. – К., 1995. – Вип. 2. – С. 313-320.
79. Питання „давньоруської мови” в дослідженні Юрія Шевельова «Между праславянским и русским» // Зб. Харк. іст.-філол. т-ва. Нова сер. – Х., 1995. – Т. 4. – С. 161-168.
80. Питання про відношення думки до слова в магістерській дисертації О. О. Потебні «О некоторых символах в славянской народной поэзии» // Мовознавство. – 1995. – №6. – С. 53-59.

1998

81. Євангельська символіка у «Житті Теодосія Печерського» (XI ст.) / Н. О. Измайлова, Ф. Х. Широкоград // Доробок Миколи Костомарова: матеріали ювіл. наук.-практ. конф., прив'язч. 180-річчю з дня народж. М. Костомарова. – Х., 1998. – С. 45-49.
82. Символіка „яблука” в серболужицьких народних піснях // Матеріали міжнародної славістичної конференції пам'яті професора Костянтина Трофимовича (1-3 квітня 1998 року): у 2 т. – Львів, 1998. – Т. 2. – С. 323-326.
83. Слово *год* в его типологических связях со словом *возраст* // Теоретические и прикладные проблемы русской филологии: сб. науч. тр. / Славян. гос. пед. ин-т. – Славянск, 1998. – С. 24–35.
84. Спостереження Олександра Потебні щодо слова *верста* в аспекті сучасних до сліджень слов'янської соціальної термінології // Зб. Харк. іст.-філол. т-ва. Нова сер.– Х., 1998. – Т. 6. – С. 117-128.
85. [Рец.]: Нове джерело вивчення історії української мови // Зб. Харк. іст.-філол. т-ва. Нова сер. – Х., 1998. – Т. 7. – С. 230-235. – Рец. на кн.: Історія української мови: хрестоматія: навч. посіб. / упоряд. С. Я. Єрмоленко, А. К. Мойсієнко; авт. передмови С. Я. Єрмоленко. – К.: Либідь, 1996. – 288 с.

1999

86. Вчення О. О. Потебні про суфікси «іменниковості» // Вісн. Харк. ун-ту. – 1999. – № 426: Творчий доробок Юрія Шевельова і сучасні гуманітарні науки. – С. 111–115.
87. Слав. **godъ* как мифопоэтический архаизм // Вісн. Харк. ун-ту. – 1999. – № 448: Сер.: Філологія: Міф і міфопоетика у традиційних та сучасних формах культурно-мовної свідомості. – С. 6–11.

2000

88. Бєсєдїна-Невзорова Віра Павлівна // Українська мова: енциклопедія. – К., 2000. – С. 46–47.
89. Дурново Микола Миколайович // Там само. – С. 46–47.
90. Ільїнський Григорій Андрійович // Там само. – С. 199–200.
91. Кульбакін Степан Михайлович // Там само. – С. 263.
92. Лавровський Петро Олексійович // Там само. – С. 267.
93. Лужицкие *hody / gódy* как архаизмы словаря древней ритуальной практики славян // Питання сорабістики: [зб. наук. праць VIII Міжнар. сорабіст. семінару] / Львівський нац. ун-т ім. І. Франка, Ін-т славістики; Сербський ін-т у Будишині. – Львів, 2000. – С. 34–40.
94. Мій університет – моє життя! // Харк. ун-т. – 2000. – 25 січ. (№ 1-2).
95. Рабочая программа научного семинара «Картина мира древних славян в слове и ритуале» для студентов отделения «Русский язык и литература» Харьковского национального университета. – Х., 2000. – 6 с.
96. Соболевський Олексій Іванович // Українська мова: енциклопедія. – К., 2000. – С. 582.
97. Срезневський Ізмаїл Іванович // Там само. – С. 590–591.
98. Фінкель Олександр Мойсейович // Там само. – 2000. – С. 698.
99. Ред.: Німчинов К. Значення Потебні для українського культурно-національного руху / передмова, [редагування] О. С. Юрченка, Є. Х. Широкоград // Вісн. Харк. нац. ун-ту. – 2000. – № 491: Сер.: Філологія: Традиції Харк. філол. школи: до 100-річчя від дня народж. М. Ф. Наконечного. – С. 151–159.

2001

100. К вопросу о «первообразе» украинского *гарний* // Теоретические и прикладные проблемы русской филологии: науч.-метод. сб. / Славян. гос. пед. ин-т. – Вып. 9, ч. 1. – Славянск, 2001. – С. 105–110.
То же // Филол. сборник / Харьк. нац. пед. ун-т им. Г. С. Сковороди. – Х., 2007. – Вып. 4. – С. 7–13.

101. І. І. Срезневський – основоположник наукової славістики в Харківському університеті // Харк. ун-т. – 2001. – 3 квіт. (№7).

2002.

102. Вопросы украинского языка в статьях А. М. Финкеля // Вісн. Харк. нац. ун-та. – 2002. – № 557: Сер.: Філологія. – Вип. 35: Слово і художній текст. – С. 63–67.
103. Данные «Словаря русского языка XI–XVII вв.» для изучения славянского **godь* // Восточнославянская историческая лексикография на современном этапе: к 175-летию Древнерусской рукописной картотеки XI–XVII вв. / под ред. Л. Ю. Астахиной. – Вып. 5. – М., 2002. – С. 138–142.
104. Євангельська притча про таланти у Несторовім «Житті Феодосія Печерського» / Є. Х. Широкоград, Н. О. Измайлова // Східні слов'яни: Мова. Історія. Культура: за матеріалами пам'яток писемності XI – XVII ст. – [К.]; Ніжин, 2002. – Вип. 4. – С. 13–17.
105. Серболужицкое *nadobny* как мифопоэтический архаизм // Питання сорабістики: [зб. наук. праць IX Міжнар. сорабіст. семінару] / Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, Ін-т славістики, Сербський ін-т у Будишині. – Львів; Будишин, 2002. – С. 286–294.

2003

106. Концепт „доля” в дослідженні О. О. Потебні „Про долю та споріднені з нею істоти” // Мовознавство: зб. наук. ст.: матеріали V Конгресу Міжнар. асоціації українців. – Чернівці, 2003. – С. 369–373.
107. Ред.: Даниленко А. І. Предикати, відмінки і діатези в українській мові: історичний і типологічний аспекти / [відп. ред. Є. Х. Широкоград]. – Х.: Око, 2003. – 512 с.

2004

108. Бесєдіна-Невзорова Віра Павлівна // Українська мова: енциклопедія. – 2-е вид., випр. і допов. – К., 2004. – С. 48.
109. Дурново Микола Миколайович // Там само. – С. 165–166.
110. Ільїнський Григорій Андрійович // Там само. – С. 215–216.
111. Кульбакін Степан Михайлович // Там само. – С. 285.
112. Лавровський Петро Олексійович // Там само. – С. 289–290.
113. «Материалы» И. И. Срезневского как источник изучения болгарской лексики // Български годишник = Болгарський щорічник = Болгарський ежегодник. – К., 2004. – Т. 5. – С. 212–215.
114. Соболевський Олексій Іванович // Українська мова: енциклопедія. – 2-е вид., випр. і допов. – К., 2004. – С. 629.
115. Срезневський Ізмаїл Іванович // Там само. – С. 638.
116. Фінкель Олександр Мойсейович // Там само. – С. 759.
117. Символіка яблука в слов'янських народних піснях // О. О. Потебня й актуальні питання мови та культури: зб. наук. праць. – К., 2004. – С. 346–352.

2005

118. Олександр Опанасович Потебня: (до 170-річчя з дня народж.): біобібліогр. покажч / уклад. В. Ю. Франчук, Ф. Х. Широкоград, Ю. Ю. Полякова; вступ. ст. Ф. Х. Широкоград; бібліогр. ред. С. Б. Глибицька. – Х.: Вид-во ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2005. – 164 с.
119. І. І. Срезневський // Харк. ун-т. – 2005. – 25 січ. (№ 2-3). – С. 8.

2006

120. Качественные имена существительные – обозначения лица в древнем русском книжно-письменном языке в свете учения А. А. Потебни об эволюции имени // Олександр Потебня: сучасний погляд: матеріали міжнар. читань, присвяч. 170-річчю від дня народ. фундатора Харк. філол. школи, 11-12 жовт. 2005 р. – Х., 2006. – С. 105-113.

2008

121. [Рецензия] // Рус. филология. Укр. вестн. – 2008. – № 1. – С. 45–47. – Рец. на кн.: Астахина Л. Ю. Слово и его источники. Русская историческая лексикология: источниковедческий аспект / послесл. Ю. Н. Филипповича. – М.: МГУП, 2006. – 368 с. – Книга в комплекте с CD ROM.

Рукописи

122. Баженов Микола Михайлович (6[18] 10.1885 – 18.12.1962). – 3 с.
123. Историко-этимологический словарь русского языка: (3500 слов). – Х.: Око, [2008]. – 800 с. – В печати.
124. П. О. Лавровський – дослідник історії слов'янських мов. – 48 с.
125. Программа курса «Введение в славянскую филологию» для студентов-филологов государственных университетов и государственных педагогических институтов (Специальности «Русский язык и литература»; «Украинский язык и литература») / Е. Ф. Широкоград, Л. М. Черняк. – Х., 1999. – 17 с.
126. Программа курса «История русского языка. Ч. I. Историческая грамматика» для студентов-филологов государственных (национальных) университетов / Е. Ф. Широкоград, Л. М. Черняк. – 39 с.
127. Рабочая программа специального курса «Славяноведение в Харьковском университете» для студентов отделения «Русский язык и литература» филологического факультета Харьковского национального университета. – Х., 2000. – 8 с.
128. И. И. Срезневский как лексикограф. – 25 с.
129. І. І. Срезневський – основоположник наукової славістики в Харківському університеті / Є. Х. Широкоград, С. Ю. Страшнюк. — 70 с.
130. Текстологічний коментар праці О. О. Потебні «О некоторых символах в славянской народной поэзии». – 50 с.
131. Чередования звуков в русском языке: Учеб. пособие для студ.-филологов высш. учеб. заведений / В. А. Козьменко, Е. Ф. Широкоград. – 17 с.

Література про Є. Х. Широкоград

132. Залімська Н. Філолог: Студент про викладача // Харк. ун-т. – 1972. – 25 квіт. (№31-32).
133. Глущенко В. А. [Рецензія] // Відродження. – 1993. – № 2. – С. 54. – Рец. на кн.: Широкоград Е. Ф. Историческая грамматика русского языка: сб. заданий и упражнений / Е. Ф. Широкоград, Л. М. Черняк. – Х.: Основа, 1991. – 152 с.
134. Карнаушенко Г. Єфросинія Хомівна Широкоград: науковець і педагог: (до 70-ліття з дня народження) // Зб. ХІФТ. Нова сер. – Х., 1998. – Т. 7. – С. 131-142, бібліогр.

135. Щитова К. Єфросинія Хомівна Широкоград: півстоліття в університеті! // Харк. ун-т. – 2002. – 29 листоп. (№ 17).

Кандидатські дисертації, захищені під керівництвом Є. Х. Широкоград

136. Карнаушенко Г. Н. Местная географическая терминология русских говоров Центральной Слобожанщины: 10.02.01: дис. ... канд. филол. наук: захищена 19.11.93. – Х., 1993. – 182 с.
137. Измайлова Н. А. Доминантные речевые средства создания образа Святого в «Житии Феодосия Печерского» (XI в.): дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01: захищена 10.02.98. – Х., 1998. – 158 с.
138. Педченко Л. В. Лексика огня в говорах русского языка: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01: захищена 26.09.2000. – Х., 2000. – 214 с.
139. Бондар К. В. Давньоруські повісті Соломонового циклу: джерела, текстологія, проблематика, поетика: автореф. дис. ... канд. філол. наук: захищена 11.12.2007. – Х., 2007. – 19 с.

Іменний покажчик

Астахина Л. Ю. 103, (121)	Лавровський П. О. (92, 112, 124)
Баженов М. М. (122)	Ломоносов М. В. (1, 2, 3, 4, 7)
Безхутрий Ю. 56, 58	Мирошниченко Л. М. 54
Безхутрий Ю. див. Безхутрий Ю.	Михайлін І. 66
Беседина-Невзорова В. П. див. Беседина-Невзорова В. П.	Мойсієнко А. К. (85)
Беседина-Невзорова В. П. (74, 75, 88, 108)	Мокиєнко В. М. 48
Бондар К. В. 139	Муромцев И. див. Муромцев І.
Буйнов Ю. (56, 58)	Муромцев І. 56, 58
Быкова Л. А. 5	Нестір (68)
Венєвцева Л. 66	Німчинов К. 99
Глибицька С. Б. 118	Педченко Л. В. 138
Глущенко В. А. 133	Полякова Ю. Ю. 118
Грищенко А. П. (30)	Потебня А. А. див. Потебня О. О.
Грінченко Б. Д. (53)	Потебня О. О. (31, 35, 39, 42, 62, 63, 77, 80, 84, 86, 99, 106, 118, 120, 130)
Даниленко А. І. 107	Пугач Є. П. 67, 72, 73
Дорошенко В. 66	Ращупкіна Н. 66
Дринов М. С. (46, 47)	Свашенко А. 66
Дурново М. М. (89, 109)	Смотрицкий М. (33)
Єрмоленко С. А. (85)	Соболевський О. І. (96, 114)
Залімска Н. 132	Срезневский И. И. див. Срезневський І. І.
Измайлова Н. А. див. Измайлова Н. О.	Срезневський І. І. (70, 97, 101, 113, 115, 119, 128, 129)
Исиченко Ю. див. Ісиченко Ю.	Страшнюк С. Ю. 67, 72, 73, 129
Измайлова Н. О. 81, 104, 137	Судаков В. Г. 48
Ільїнський Г. А. (90, 110)	Филиппович Ю. Н. (121)
Ісиченко Ю. 56, 58	Финкель А. М. див. Фінкель О. М.
Калашник В. 66	Фінкель О. М. (98, 102, 116)
Карнаушенко Г. 134, 136	Франчук В. Ю. 118
Козьменко В. А. 5, 20, 131	Черняк Л. М. 15, 27, 34, 37, 43, 44, 55, 60, 64, 125, 126, (133)
Колесов В. В. (26)	Чугуй О. 66
Котлицкая О. Я. 65	Шевельов Ю. (79)
Кульбакін С. М. (91, 111)	Щитова К. 135
Куц А. див. Куц О.	
Куц О. 56, 58	

Зміст

Карнаушенко Г. Н. Єфросинія Хомівна Широкоград: науковець і педагог.....
Праці Є. Х. Широкоград.....
Література про Є. Х. Широкоград.....
Кандидатські дисертації, захищені під керівництвом Є. Х. Широкоград.....

Наукове видання

Єфросинія Хомівна Широкоград – професор Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна
Біобібліографічний покажчик

Укладачі Г. Н. Карнаушенко, Ю. Ю. Полякова
Редактор?
Комп'ютерна верстка?

Підписано до друку Формат
Папір офсетний. Друк ізограф.
Ум.-друк. ррк. Обл.-вид. арк.
Ціна договірна

61077, Харків, майдан Свободи, 4. Харківський національний університет імені
В. Н. Каразіна
Надруковано